

ТВОРИ ГАЛИНИ МАЛИК ДЛЯ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються твори сучасної української письменниці Галини Малик для дітей, які введені до шкільної програми 5 класу для обов'язкового вивчення. Автори зосереджують увагу на формуванні літературної компетенції учнів та залученні їх до читання художніх творів.

Ключові слова: контекст, дитяча література, літературна компетенція, аналіз.

В статье рассматриваются произведения современной украинской писательницы Галины Малик для детей, которые введены в школьную программу 5 класса для обязательного изучения. Авторы особое внимание уделяют формированию литературной компетенции учащихся и привлечению их к чтению художественных произведений.

Ключевые слова: контекст, детская литература, литературная компетенция, анализ.

The article deals with the works of modern Ukrainian writer Galina Malik for children introduced to the curriculum for the compulsory 5 students learn. The authors focus on the formation of literary competence of students and engage them in reading fiction.

Key words: context, children's literature, literary competency analysis.

Сьогодні перед учителями-словесниками постає одвічне питання – як залучити учнів до читання художніх творів. Крім визначених педагогікою вікових особливостей сприйняття художніх творів, у наш час треба враховувати ту дуже сумну для шанувальників гарної книги обставину, що діти і підлітки з кожним роком читають усе менше і менше. Замість читання діти мають тепер інші розваги. Як зазначається у проєкті «Концепції літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі», учитель сьогодні «змушений конкурувати з телевізійними та комп'ютерними програмами» [9].

Проблема ускладнюється ще й тим, що не всі тексти можуть видатися цікавими учням на перший погляд. Але це не означає, що вчителі повинні потурати лише читацьким смакам учнівської аудиторії, вони якраз повинні їх виховувати і формувати засобами художнього слова кращих зразків письменства.

Як відомо, література для дітей та юнацтва – специфічна гілка літератури, «самобутній, самодостатній літературний феномен» [2, с. 27], який сьогодні розглядають як у педагогічному (методичному), так і теоретико-критичному літературному дискурсі. Немає єдності думок науковців щодо визначення поняття «дитяча література» (У. Гнідець, Н. Марченко, О. Папуша, М. Славова); ознак, функцій літератури (В. Кизилова), адресованої дітям; підходів до інтерпретації літератури для дітей та юнацтва (Л. Мацевко-Бекерська). Відкритою залишається також проблема висвітлення історії розвитку дитячої літератури, формування теорії та критики літератури для дітей та юнацтва.

Щоб зацікавити сучасних учнів читанням, необхідно, щоб учитель був сучасним, а сам художній текст – зрозумілим і близьким по духу для дітей.

Одним із таких вдалих прикладів є твори для дітей сучасної української письменниці Галини Малик.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити, яке місце займають твори Галини Малик у сучасній шкільній літературній освіті, подати методичні рекомендації до їх вивчення.

Основними компонентами літературної компетенції є читацька, літературознавча, бібліотечно-бібліографічна, які формуються та розвиваються в дітей, починаючи з молодшого шкільного віку і протягом подальшого спілкування з книгою.

Особливістю курсу української літератури в основній школі є увага до сучасних текстів для дітей. Ознайомлення із сучасними дитячими книгами не тільки розширює читацькі інтереси учнів, а й допоможе їм краще збагнути сучасний світ, а в майбутньому обирати високохудожні книги для самостійного читання, розвивати індивідуальні читацькі навички, а також визначитися з улюбленим літературним жанром.

У процесі сприйняття й аналізу творів сучасних українських письменників, уведених до сучасної шкільної програми з української літератури (Г. Малик, В. Рутківського, О. Лушевської, М. Павленко, І. Роздобудько, О. Гавроша, І. Андрусяка, М. Чумарної та інших), на уроках для кращого сприйняття можна запропонувати учням переглянути мультимедійні презентації із біографічними даними авторів, відеоінтерв'ю, зачитати цитати із літературно-критичних оглядів, а після вивчення творів – написати рецензії та відгуки

на ті книги, які найбільше припали до душі, із подальшим друком кращих робіт у шкільній літературній пресі.

Цікавими для учнів є ознайомлення-презентації нових дитячих книжок на кожному уроці (незалежно від морально-етичних та інших проблем, які розглядаються у контексті художнього твору), а також літературні п'ятихвилинки [5, с. 32].

У 2013-2014 навчальному році у шкільну програму з української літератури введена тема «Галина Малик. «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Повість-казка сучасної дитячої письменниці. Морально-етичні проблеми в казці: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, вміння долати перешкоди на шляху до мети. Елементи незвичайного в повісті. Символіка країни Недоладії та її мешканців. Своєрідність композиції твору. Особливості його мови» [9].

На етапі підготовки до читання вчителів необхідно ознайомити п'ятикласників з біографічними даними про письменницю, які подаються у формі елементарної біографічної довідки. Народилася Галина Миколаївна Малик 12 серпня 1951 року у м. Бердянську Запорізької області. 1964 року сім'я переїхала в селище Середнє на Закарпатті. Зараз працює головним редактором Закарпатської філії видавництва «Знання» (м. Київ).

За повість «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» у 1988 році Галині Малик було присуджено премію імені О. Копиленка. З незвичайними пригодами Алі, невгамовної героїні цих повістей, уже познайомились юні читачі Іспанії, Італії, Франції, Німеччини та інших країн. А за повість «Злочинці з паралельного світу» Галині Малик було присуджено звання лауреата літературної премії імені Лесі Українки 2003 року. Галина Малик – член Національної спілки письменників України з 1991 року.

Вона є також автором книг: «Пантлик і Фузя», «Пантлик і Фузя сперечаються», «Пригоди Іванка і Беркутка», «Як ти народився» та збірки перекладів з російської мови Даниїла Хармса «Я тепер автомобіль».

У 2007 році Галина Миколаївна відзначена літературною премією ім. Ф. Потушняка за книги казок для дітей «Пригоди в зачарованому місті» (Тернопіль, 2006) та «Сміятись заборонено» (Київ, 2005).

Традиційно художні твори п'ятикласники читають у класі під керівництвом учителя та з його поточним коментуванням окремих слів, образів, епізодів.

Спрямувати учнів на сприйняття тексту казки допоможе вступна бесіда про необхідність доводити кожну розпочату справу до кінця, бо це організує людину. З неорганізованою людиною ніхто не хоче товаришувати, мати спільні справи, бо вона будь-якої миті може підвести. Тому це важлива для кожної людини риса. Крім того, невиконана справа може призвести до катастрофи, трагедії і навіть до такої історії, про яку розповідає у своїй казці Галина Малик. Про неї ми дізнаємось, звернувшись до тексту.

У процесі читання з'ясуємо з учнями значення імен головних героїв, чому автор так назвала їх. Що вони вчинили такого, що вплинуло не тільки на їхню долю, але й на вибір прізвиська. Усі, крім головної героїні, носять імена з префіксом недо: Недоладько, Недопепелюшка, Недороль, Недоштанько, Недорадник.

Усі ці імена свідчать про те, що кожен з героїв щось недоробив або став жертвою чийсь недоробки. Пропонуємо учням відгадати походження цих імен, а потім в процесі читання доводимо його цитатами з тексту. Таким чином, у процесі читання початкові уявлення учнів про головних героїв доповнюються авторськими характеристиками.

Деякі вчені-методисти вважають, що системний аналіз творів для дітей з використанням різних інтерпретаційних підходів – це ще одна із особливостей вивчення їх. Так уже стереотипно склалася думка, що літературу для дітей не варто глибоко аналізувати, оскільки достатньо виокремити її освітню та виховну функцію, означити тему твору та загальні риси головного героя. Однак з цим не можна погодитися. Кожен справді вартісний твір дитячої літератури потребує фахового літературознавчого аналізу і має бути проінтерпретований. На цьому неодноразово наголошували такі вчені, як Л. Мацевко-Бекерська, О. Папуша, У. Гнідець, Р. Мовчан, Н. Марченко, Т. Щербаченко, М. Прихода та інші.

Таку специфіку мають саме твори для дітей Галини Малик: вони цікаві, динамічні, з веселими і ненав'язливо повчальними перипетіями, з філософським підтекстом. Герої письменниці такі яскраві й самодостатні, що не відпускають читача (і тут варто буде зазначити, що не тільки юного читача), а змушують ще і ще читати про їхні пригоди, де діють вигадані герої, відбуваються чарівні події.

Персонажі ж творів найчастіше діляться на дві групи – тут є звичайні люди (як правило, діти), які живуть за звичайними законами і їх життя не віщує нічого особливого або незвичайного (Аля та її сім'я). Крім того, діють також і чарівні персонажі, яких зустрічають головні герої, потрапляючи в казковий світ.

З упевненістю можна стверджувати, що пригоди Алі нагадують читачеві у багатьох моментах подорожі Аліси в країні Чудес із відомої казки Льюїса Керрола. Про це говорить і сама Галина Малик в одному зі своїх інтерв'ю: «Моя найперша і найулюбленіша казка – «Аліса». Це казка всіх часів, народів і мене дуже дивує, коли навіть деякі колеги кажуть, що не люблять, не розуміють чи не сприймають її. Не пам'ятаю, коли вперше прочитала, але відтоді вона зі мною завжди поруч. Це був якийсь несподіваний «удар під дихало», грубо кажучи. Я починала читати у 5 років (мама розповідала) і добре запам'ятала першу книжку, яку мама подарувала – українські народні казки, від «Солом'яного бичка» до «Бою на Калиновому мосту», «Котигорошка». І раптом... Аліса – абсолютно інша культура, філософія, інше парадоксальне світосприйняття, нічого логічного, все догори ногами, все на піввідчуттях, на додумуванні, на натяках, алюзіях. Але водночас там є одна велика домовленість автора з дитиною: я – дурачуся, а ти – зрозумій. І ще, що мене дуже вражає – там у Керрола є декілька шарів: для дітей, для старших дітей, для дорослих тощо. Це величезний шифр, у якому зашифровано стільки всього! Досі не розгадано усе, хоч і захищалися по ньому не одне покоління літературознавців і керролістів. Математичні навіть якісь глибини. Я маю цілу збірку перевидань

«Аліси», з усякими розшифровками, тлумаченнями, поясненнями і кожен раз цю книгу можна перечитувати заново і знаходити зовсім нові кімнатки-схованки. Мовляв, о, а минулого разу я це і не помітила!» [10].

Така кімнатка-схованка є і у казці Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». У ній Аля знаходить чарівну книгу, з якої дівчинка дізнається як їй можна повернутися додому з країни Недоладії. Це одна з кімнат незвичайного будиночка, в якому здійснюються всі мрії й бажання.

На прикладі цього твору п'ятикласники знайомляться з теоретико-літературним поняттям про повість-казку. Повість-казка – жанрова модифікація, що містить у собі ознаки реалістичного та казково-фантастичного твору. Цей жанр на прикладі вигаданих ситуацій пропонує дітям розібратися в стосунках людей, навчитися відрізнити погане від хорошого, оцінювати вчинки персонажів. У творі створюються вигадані світи, але при цьому дитина має можливість ознайомитися зі світом реальним, його правилами та особливостями. Поєднання реалістичності й казковості виявляється на кожному рівні – композиційному, сюжетному, стилістичному [3].

Казку «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» – можна назвати коміксом, бо вона містить як звичайний текст, так й ілюстрації з коментарями (найчастіше – вигуки або фрази героїв).

Композиційно її можна поділити на три частини: експозиція казки «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» (події доти, доки Аля потрапила в Недоладію); зав'язка (початок пригод Алі в чарівній країні); зустріч із Недочеревиком; розвиток дії: знайомство з Недоладьком, пригоди в палаці Недороля, пошуки інструкції з повернення додому, ув'язнення та знайомство з гвардійцем Недобородою; кульмінація (події наприкінці перебування Алі в Недоладії): ремонтування годинника, допомога недоладянам, повернення додому; розв'язка (події, що відбулися після повернення Алі додому).

Хоча текстуально у школі вивчається тільки казка «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», але й інші твори Галини Малик варті уваги і дітей, і дорослих. Письменниця в них порушує такі актуальні для сьогодення морально-етичні проблеми як: дитяча безпритульність, сирітство, бездомні тварини, виховання характеру, самоідентифікація дитини, любов до своєї малої батьківщини.

Галина Малик уболіває за долю сучасної літератури для дітей, бо вважає, що дитину потрібно виховувати книжкою, казкою. І тому не дивно, що книга «Пригоди

Алі в країні Недоладії», яка вивчається учнями в 5 класі, стала основою для інтерактивної аудіо-книжки та розвиваючої гри, вперше розробленої на основі сучасної української книжки для дітей. А в XI Всеукраїнському рейтингу «Книга року – 2009» книжка Галини Малик «Принцеса Мішель і король Грифаїни» посіла перше місце в номінації «Дитяче свято».

У своїх творах письменниця створює вигадані світи, але при цьому дає можливість знайомитися зі світом реальним, його правилами та особливостями, висвітлює картини сучасного життя, окрім політики, тому що, на думку авторки: «Діти визнають лише одну політику – політику порядності, відчують, коли з ними чинять недобре: коли їм брешуть, коли є несправедливість. Тому якщо в моїх книжках і з'являються якісь політичні моменти, то лише як реалії життя» [13, с. 3].

Твори для дітей написані доступно для них мовою, а тому, вивчаючи їх у школі, учні їх люблять, розуміють і добре запам'ятовують. І все це завдяки тому, що в творах Галини Малик вони можуть знайти вичерпні відповіді на будь-які свої питання, вирішення своїх маленьких дитячих проблем. Авторка на прикладі вигаданих ситуацій пропонує юним читачам розібратися в стосунках людей, навчитися відрізнити добро і зло, оцінювати вчинки персонажів. Сама ж письменниця вважає, що в дитячій літературі немає заборонених тем. Так, секс, насильство, жорстокість, смерть – про все це можна розповідати дитині! Тільки про це треба говорити її мовою. Щоб вона зрозуміла. Без матів і змалювання жаклих картин, дуже простими, гарними, без натяку на соромітність словами... Наприклад, у Галини Малик є книжка «Як ти народився», де вона розповідає дітям від двох до трьох років, що вони народилися від любові завдяки своїм батькам. І не кожен тато чи мама може про це розказати, а письменник має прийти на допомогу [13, с. 4].

Тож не дивно, що майже всі твори Галини Малик є перекладеними на декілька мов світу. Адже їх полюбують, ними зачитуються не тільки дорослі, а й діти. Вони є зрозумілими та доступними кожному з нас. Тому добре, що до навчальних програм вносять для дітей такі пізнавальні та захоплюючі твори. Можливо хоч таким чином вдасться утримати дітей від негативного впливу навколишнього середовища, яке їх так завжди приваблює, та заохотити до читання цікавих, високохудожніх творів сучасних українських дитячих письменників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галина Малик: поетеса, прозаїк, драматург, перекладач : біобібліогр. довідка // Сучасні письменники України : біобібліогр. довідник / [упоряд. А. Гай ; уточн. і доповн.]. – Біла Церква, 2012. – С. 128.
2. Гнідець У. С. Концептуалізація розуміння сучасної літератури для дітей та юнацтва у світлі наукової критики / У. С. Гнідець // Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – Вип. 1. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – С. 25–35.
3. Дитяча література: особливості повісті-казки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knig.org.ua/dytyacha-literatura-osoblyvosti-povisti-kazky.html>.
4. Круль Л. М. Дитяча література : [методичні рекомендації до практичних занять] / Л. М. Круль, Т. Б. Качак. – Івано-Франківськ, 2011. – 40 с.
5. Малик Г. М. Злочинці з паралельного світу : повість [для серед. шк. віку] / Г. М. Малик. – Вінниця : Теза, 2008. – 220 с.
6. Малик Г. М. Злочинці з паралельного світу-2 : фантастична повість [для дітей серед. шк. віку] / Г. М. Малик ; [худож. С. Храпов]. – Львів : Світ, 2003. – 96 с.
7. Малик Г. М. Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії : повість-казка [для дошк. та мол. шк. віку] / Г. Малик. – К. : Веселка, 1990. – 94 с.
8. Малик Г. Принцеса Мішель і король Грифаїни: казкова історія / Г. Малик // Барвінок. – 2008. – № 11. – С. 20–23.

9. Українська література для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою та мовами навчання національних меншин. Програма [Електронний ресурс] / Р. В. Мовчан, К. В. Таранік-Ткачук, М. П. Бондар, О. М. Івасюк, С. А. Кочерга, Л. І. Кавун, О. І. Неживий, Н. В. Михайлова. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088.
10. Твердохліб Г. Ранкова кава з Галиною Малик [Електронний ресурс] / Г. Твердохліб. – Режим доступу : <http://zaholovok.com.ua/rankova-kava-z-galinoyu-malik>.
11. Троценко С. В. Галина Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» : [урок-подорож, 5 клас] / С. В. Троценко // Вивчаємо Українську мову та літературу. – 2013. – № 15. – С. 24–28.
12. Чухно З. Методика аналізу художнього твору [Електронний ресурс] / З. Чухно. – Режим доступу : <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-15b874b8dd4e0>.
13. Шеретько Ю. Галина Малик: «У дитячій літературі немає заборонених тем» : [інтерв'ю] / Ю. Шеретько // Друг читача. – 2006. – № 1, січень. – С. 3–4.

© Слижук О. А., Гребенюк М. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 20.07.2014 р.